

Matjaž Geršič

Domobranstvo in poveljni poboji skozi prizmo pouka zgodovine

UDK 940.531.44(497.4):37

GERŠIČ Matjaž, univ. dipl. prof. zgod. in geo., asistent, Znanstveno raziskovalni center SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, SI-1000 Ljubljana, Gosposka ulica 13, matjaz.gersic@zrc-sazu.si

Domobranstvo in poveljni poboji skozi prizmo pouka zgodovine

Zgodovinski časopis, Ljubljana 68/2014 (149), št. 1-2, str. 190–215, cit. 98

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Tematiki domobranstva in izvensodnih poveljnih pobojev spadata med občutljive teme poučevanja zgodovine, ki terjajo poseben didaktični pristop, ki bi moral biti nakazan že v učnih načrtih in učbenikih. Članek obravnava učne načrte in učbenike za zadnji letnik gimnazijskega izobraževanja, ki so se uporabljali po letu 1990. Ugotovljeno je bilo, da so tematike domobranstva vključene v vse učbenike, tematike poveljnih pobojev pa v učbeniku iz leta 1984, ki je bil v uporabi do leta 1996, niso vključene. Učni načrti tematike domobranstva vključujejo, tematike poveljnih pobojev pa učni načrt iz leta 1992 ne vsebuje.

Gljučne besede: Pouk zgodovine, poveljni poboji, domobranstvo, občutljive teme, zgodovina

Avtorski izvleček

UDC 940.531.44(497.4):37

GERŠIČ Matjaž, BA in History and Geography, Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts, Anton Melik Geographical Institute, SI-1000 Ljubljana, Gosposka ulica 16, matjaz.gersic@zrc-sazu.si

Home Guard and Post-war Killings through the Lens of History Teaching

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 68/2014 (149), No. 1-2, pp. 190–215, 98 notes

Language Sn. (En., Sn., En.)

The subjects of Home Guard and extra-judicial post-war killings are considered to be sensitive issues of history teaching and demand a particular teaching approach that ought to be indicated already in syllabi and textbooks. The contribution discusses syllabi and textbooks in the final year of *gimnazija* programmes, i.e. general upper secondary school, which were in use after 1990. It has been established that the subject of Home Guard is included in all textbooks, whereas the subject of post-war killings was not included in the textbook dating from 1984, which was in use up to 1996. The subjects of Home Guard are included in the syllabi; the subjects of post-war killings are not included in the 1992 syllabus.

Key words: history teaching, post-war killings, Home Guard, sensitive issues, history

Author's Abstract

1 Uvod

»Vojna je največji izmed vseh zločinov. Pa vendar ni napadalca, ki tega zločina ne bi utemeljil z izgovorom o pravičnosti.«¹ Te besede francoskega razsvetljenca Voltaira iz 18. stoletja so neminljive. V teh besedah lahko iščemo tudi vzrok za prerekanja in delitve slovenskega naroda, kadar beseda nanese na drugo svetovno vojno in dogajanja tik po njej. Prerekanja so še zlasti močna, kadar je na novo odkrito katero izmed prikritih povojnih grobišč. V raznih televizijskih omizjih, časopisnih člankih, pismih bralcev in medmrežnih forumih poslušamo in beremo o tem, kakšne grehe so storili ti in oni, kdo je krivec in kdo je žrtev, o tem, kaj je laž in kaj resnica. Slednjo je nazorno opisal nadškof dr. Anton Stres v pridigi pri maši na Teharjah, ki jo je daroval za žrtve povojnih pobojev.

Takole pravi: »Resnica je grozljiva in zastrašujoča, vendar jo moramo sprejeti. Nič ne pomaga, če se eni zaklinjajo, da se zgodovine ne sme spreminjati, se pravi tiste zgodovine, ki so jo pisali zmagovalci. Takšna zaklinjanja so zaman. Resnica ni ne moja in ne tvoja, ne naša in ne vaša: resnica je sama svoja, drugače sploh ni resnica. Nič je ne bo ustavilo, nihče ji ne more ukazovati, kakšna naj bo. Resnica je nenasilna, a kljub temu nezaustavljiva na svoji zmagoviti poti. Resnica ne sili ljudi k priznavanju drugače kakor z močjo resnice same, ki blago in hkrati krepko prodira v duhove. Desetletja je bila resnica o tem, kaj se je dogajalo tukaj (na prizorišču povojnih pobojev, op. a.), teptana, zamolčevana in preganjana, a vendar je na koncu prišla do besede. Tako bo tudi v prihodnje.«²

Tematika o vlogi domobranstva v drugi svetovni vojni, predvsem pa o izvensodnih povojnih pobojih, ki so bili storjeni na slovenskih tleh, je postala še posebej aktualna ob odkritju zadnjega množičnega prikritega grobišča v rudniku Huda jama pri Laškem. Grobišče so odkrili v začetku marca 2009 po večmesečnih rudarskih delih, saj je bilo to območje na seznamu vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč.³

Aktualnost različnih vprašanj o domobranstvu in povojnih pobojih v sodobni družbi nas je napeljala k raziskovanju tega, na kakšen način so bile in so tovrstne tematike obravnavane pri pouku zgodovine.⁴

¹ *Modre misli*, str. 198.

² Stres, *Pridiga na Teharjah*.

³ *Odkrili grobišča* (2009).

⁴ Takšno raziskavo smo naredili tudi v okviru diplomske naloge.

2 Metodologija

V raziskavi sta bili uporabljeni kabinetni metodi deli, in sicer deskriptivna in eksplikativna metoda pedagoškega raziskovanja, ki spadata med neeksperimentalne metode pedagoško-zgodovinskega raziskovanja. Metodi sta bili dopolnjeni s tehniko analize vsebine.⁵

Zbiranje literature je potekalo jeseni leta 2009 predvsem v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, v specialni knjižnici za zgodovino na Oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete ter v splošni knjižnici v Radovljici. Nekateri viri in literatura so bili pridobljeni tudi na spletnih straneh, predvsem na spletnem portalu Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. Zadnji učbenik, ki je izšel leta 2012, je bil analiziran v letu 2013.

Analizirali smo gimnazijske učne načrte in učbenike za 4. razred gimnazijskega programa, ki so bili izdani po letu 1990 oziroma so bili v tem obdobju v uporabi. Prvi analizirani učni načrt je bil izdan leta 1992, sledili so leta 1996, 1998 in zadnji leta 2008. Pri učbenikih smo upoštevali le prve izdaje, ponatisov pa ne, razen če je prišlo do večjih vsebinskih sprememb. Skupaj je bilo obravnavanih pet učbenikov, ki so bili izdani v letih 1984, 1995, 1998, 2002 in zadnji leta 2012.

V učnih načrtih smo pri analizi vsebine ugotavljali tako kvantitativne kot kvalitativne elemente. Med kvantitativnimi omenimo ugotavljanje navzočnosti elementov, ki bi morali biti navzoči v sodobnih učnih načrtih (splošni cilji, operativni cilji, medpredmetne povezave, načini preverjanja in ocenjevanja, opredeljeni kadrovske in materialni pogoji za delo), ter navzočnost in opredelitev tematike domobranstva in poveljnih izvensodnih pobojev.

V učbenikih je pri kvalitativni analizi prevladovalo ugotavljanje primernosti umeščenosti tematike domobranstva in poveljnih izvensodnih pobojev v časovni in tematski okvir, prisotnost slikovnega gradiva in nalog, kvantitativna analiza pa fizičen obseg teksta, namenjenega posamezni obravnavani tematiki.

Rezultati kvantitativne raziskave so prikazani v grafikonu v sklepnem poglavju.

3 Obravnava občutljivih in spornih tem pri zgodovini

Teme, ki jih v zgodovini označujemo za občutljive oziroma sporne, so tiste, ki so odločilno zaznamovale in prizadele posameznike ali celotni narod.⁶ »Sporna vprašanja, ki lahko razdelijo družbo ali narode, so po navadi tudi občutljiva: ljudi čustveno vznemirijo, od njih zahtevajo lojalnost, podžigajo njihove predsodke. V takšnih okoliščinah lahko postanejo občutljiva tudi za učitelja, kajti nekateri starši, njihovi otroci, nekateri politiki ali skupine pritiska se začnejo spraševati, ali je temo sploh treba poučevati ali celo, ali jo določen učitelj sploh sme še naprej poučevati.«⁷ Niso pa vsa občutljiva vprašanja tudi sporna. »Občutljiva so, ker se

⁵ Metodi in tehnika so po Trškan, *Krajevna zgodovina*, str. 20.

⁶ Mikola, *K problematiki obravnavanja*, str. 3.

⁷ Stradling, *Poučevanje evropske zgodovine*, str. 106.

nanašajo na obdobja v zgodovini države, ki so bila še posebej boleča, tragična, poniževalna ali pa je bila družba takrat razklana, zdaj pa obstaja bojazen, da bi omenjanje takšnih tem pri pouku zgodovine odprlo stare rane, znova sprožilo delitev in obudilo preveč bolečih spominov.«⁸ Občutljivim temam pa se ni mogoče izogniti, če želimo učencem pomagati razumeti sedanjost in to, kako smo prišli od tod, kjer smo sedaj. Sodobna zgodovina nam ponuja najrazličnejša občutljiva vprašanja in sporne teme, ki jih lahko obravnavamo: holokavst, etnično čiščenje, pogromi, vojni zločini, kolaboracija, kršitve sporazumov, državljanske vojne, deportacije, odnos do Romov, priseljenih delavcev in beguncev, vojaške zasedbe, kršitve človekovih pravic, versko preganjanje in spori med sektami, kolonializem itn.⁹ Zelo težko bi našli nacionalno zgodovino, ki bi bila za takšne tematike imuna. Tudi slovenska ni.

Mikola med najbolj občutljive teme slovenske zgodovine uvršča poveljne množične izvensodne poboje, izgon pripadnikov nemške manjšine iz Slovenije/Jugoslavije, nasilne odvzeme premoženja, politične in zrežirane sodne procese, pošiljanje obsojencev na prisilno, poboljševalno in družbenokoristno delo, koncentracijska in kazenska delovna taborišča, kolektivizacijo in z njo povezane »kulaške procese« ter vprašanje slovenske poveljne politične emigracije.¹⁰

Tovrstne tematike pa niso postale občutljive šele sedaj, temveč so bile občutljive že v času vladavine enopartijskega komunističnega režima. Obravnava teh dogodkov bi razkrila slabe strani vladavine in očrnila aktualno vodstvo države. Posledica tega je bila odsotnost tovrstnih vsebin v učbenikih in učnih načrtih.¹¹

Glede na to, da smo pred dvajsetimi leti stopili na prag demokracije, bi pričakovali, da se po tem prelomnem dogodku o teh temah odkrito spregovori.

Ugotovitve pa kažejo, da o teh temah učenci pri pouku zgodovine še danes zvedo zelo malo ali nič in po končani srednji šoli še vedno ne znajo pojasniti, npr. od kod v Sloveniji toliko množičnih grobišč ipd.¹²

Pomembnost obravnave občutljivih tem je poleg vsebine tudi v tem, da učenci oziroma dijaki razumejo eno od glavnih lastnosti zgodovine kot vede – to je različna interpretacija dogodkov. Dokazi zgodovinarjev pogostokrat niso popolni, zato lahko s pomočjo tovrstne obravnave učence naučimo večšine kritične analize virov, postavljanje analitičnih vprašanj in nujnost argumentacije.¹³ Pri obravnavi občutljivih in spornih tem pri pouku zgodovine klasične metode in tehnike ne dosežejo zelenih ciljev. Kadar je učiteljev namen pri učencih razviti sposobnost za analiziranje ali vprašanje ni jasno opredeljeno, je najučinkovitejša strategija pojasnjevanje. Uporaba distance oziroma časovnega odmika je smotrna, kadar je določeno vprašanje občutljivo znotraj okolja oziroma skupnosti, kjer učitelj poučuje. Z osvetlitvijo zgodovinskega ozadja posameznih občutljivih tem se izognemo napetosti in delitvam znotraj okolja. Kadar obravnavamo zgodovinske dogodke ali posamezne skupine

⁸ Prav tam, str. 106.

⁹ Prav tam, str. 105.

¹⁰ Mikola, *K problematiki obravnavanja*, str. 3.

¹¹ Prav tam, str. 3.

¹² Prav tam, str. 3.

¹³ Stradling, *Poučevanje evropske zgodovine*, str. 106.

(etnične manjšine, tujci), do katerih ima večina učencev zaradi različnih vzrokov izrazito negativno mnenje (čeprav pogostokrat brez argumentov), pride v poštev igra vlog oz. spodbujanje vživljanja v druge. Uporabne metode so še simuliranje raznih dogodkov ali stanj ter pisanje argumentov za in proti. Kompenziranje kot ena izmed metod je uporabno, kadar učenci izražajo zakoreninjena stališča, ki temeljijo na neznanju. Učitelj v takšnem primeru lahko prevzame vlogo osebe, ki poudarja protislovja v učenčevih odgovorih in na ta način poskuša stališča učencev nekoliko omiliti.¹⁴ »Če hočemo postati odprta demokratična družba, moramo mlade ljudi v šoli seznaniti tudi z vsemi temnimi platmi naše zgodovine in jim omogočiti, da jih bodo sposobni tudi pravilno presojsati in vrednotiti. Tako ne moremo in ne smemo še naprej pristajati na to, da se v šoli učenci seznanijo samo z medvojnimi nasiljem nacifašističnega totalitarizma nad slovenskim življem, povojno nasilje komunističnega totalitarizma nad lastnim narodom pa enostavno zamolčimo. Samo tako, da bodo seznanjeni z vsem, kar sta posameznikom in celim narodom v dvajsetem stoletju hudega povzročila tako nacifašizem kot tudi komunizem, bodo učenci spoznali bistvo vsakega totalitarizma. S tem pa bodo tudi znali ločevati med totalitarizmom in demokracijo. Šele tako bodo lahko razumeli pomen demokratičnih sprememb, ki so se po padcu berlinskega zidu zgodile v državah vzhodne Evrope in tudi v Sloveniji.«¹⁵ Ker pa šola spada med poglobitnejše ideološke aparate države, ki za razliko od represivnih aparatov, ki delujejo s silo, ti delujejo z ideologijo,¹⁶ ne more biti neodvisna. Nasprotno. Od družbenopolitičnega sistema je odvisno, kakšen bo šolski sistem. Šola prek ideološko obarvane socializacijske funkcije uči in privzgaja posamezniku določena znanja, veščine, določen vrednostni sistem in opravlja temeljno funkcijo reprodukcije družbenopolitičnega sistema.¹⁷ »Oblast je lahko lucidna in zna oceniti, kje je meja med še znosnim poudarjanjem starih vrednot in dopuščanjem novih idej. Lahko pa zaradi ideološke togosti določi, kaj je prav in kaj ni, kdo so naši in kdo njihovi, kaj je pravilno in kaj ni.«¹⁸ Ekspliciten primer tovrstne togosti oblasti v »demokratični« Evropi je primer sodobne Rusije. Leta 2007 je vlada takratnega ruskega predsednika Vladimirja Vladimiroviča Putina sprejela zakon, po katerem država lahko prepove šolske učbenike, ki podatkov o Stalinu in obdobju njegovega vladanja ne opisujejo dovolj pozitivno. Ruski učbeniki tako sedaj veliko pozornosti namenjajo temu, da je bila Sovjetska zveza s Stalinom na čelu ena od zmagovalk druge svetovne vojne. Prvotno Stalinovo sodelovanje z nacistično Nemčijo gladko izpuščajo. Na več deset straneh so opisane tudi Stalinove zasluge za industrializacijo države. Milijoni žrtev te industrializacije, kolektivizacije kmetijstva, političnih pobojev, lakote in izčrpanosti zaradi dela v gulagih pa so v učbenikih omenjeni kot nekaj postranskega, kot nujno zlo.¹⁹ Posledica takšne enostranske obravnave zgodovine je jasno vidna pri pogovoru

¹⁴ Prav tam, str. 108–109.

¹⁵ Mikola, *K problematiki obravnavanja*, str. 3.

¹⁶ Althausser, *Izbrani spisi*, str. 72.

¹⁷ Althausser, *Izbrani spisi*, str. 70.

¹⁸ Rode, *Občutljiva zgodovina*, str. 4.

¹⁹ Majer, *Oddaja Globus*, 5. 12. 2009.

z otroki o tem obdobju zgodovine. Odgovor ene izmed deklet, ki jo je novinarka vprašala o obdobju vladavine Josipa Stalina, je bil sledeč: »Da, seveda poznam nekaj dejstev o negativnih stvareh, vendar menim, da nima smisla pretirano veliko časa govoriti o teh rečeh.«²⁰

4 Učni načrti

Definirati pojem učni načrt se sprva zdi sila preprosto, a pri pregledu literature smo ugotovili, da je definicij v klasičnem pomenu besede zelo malo. Problem definicije je predvsem ta, da gre za izredno obsežne dokumente z množico različnih informacij.

Štefan Trojar (1993) učni načrt opredeljuje kot »šolski dokument, s katerim šolske oblasti nakazujejo didaktično in metodično zasnovo šolskega predmeta za posamezne vrste šol in razrede. Učni načrt nakazuje optimalne pedagoške rešitve. Iz njegove strukture mora biti razvidna širina (ekstenzivnost) pa tudi globina (intenzivnost) znanj in spoznanj, ki naj bi jih pridobila večina učencev med učnim procesom.«²¹ Nemško govorno območje za učni načrt uporablja izraz *Lehrplan* (v prevodu: učni načrt), hrvaški jezikovni krog izraz *nastavni plan* (v prevodu: učni načrt), italijanski pa izraz *piani didattici* (v prevodu: didaktični načrt). V sodobnem času v zvezi z učnimi načrti pogosto slišimo tudi izraz »kurikul« oziroma pridevniške izpeljanke te besede.

Beseda *kurikul* izvira iz latinske besede *curriculum* in pomeni učni program v najširšem smislu (načrtovanje pouka, potek, priprave, učna sredstva in pripomočki). Sopomenka je izraz *kurikulum*.²² Beseda *kurikulum* se je uveljavila predvsem za sodobni učni načrt, ki »skuša zajeti in predstaviti več bistvenih elementov učnega procesa, zato mora imeti tudi bolj dograjen in kompliciran metodološki instrumentarij.«²³ Razlika med tradicionalnimi učnimi načrti in sodobnimi kurikuli je predstavljena v preglednici št. 1.

Kriteriji	Tradicionalni učni načrt	Sodobni učni načrt
Splošni učni smotri	Načrtovani, etični, ideološko politični smotri	Usmerjenost na družbeno strukturo in na bodočnost
Cilji učnih predmetov	Pretežno cilji k snovi, brez poglobljene utemeljitve	Usmerjeni na ravnanje učencev, operativiranje smotrov do konkretnih preverljivih delnih ciljev
Učne vsebine	Tradicionalni seznam tem	Vsebina v službi smotrov. Nova učna področja in novi učni predmeti

²⁰ Prav tam.

²¹ Trojar, *Sodobni pogledi*, str. 81.

²² *Veliki slovar tujk*, str. 635.

²³ Trojar, *Sodobni pogledi*, str. 82.

Organizacija pouka	Metode pouka niso opisane, omejene so le na posamezne predmete	Navedeni učni pogoji. Predlogi za projektno delovni pouk in socialne oblike, navedba medijev
Kontrola pouka	Brez bistvene navedbe sistema preverjanja znanj	Učno-ciljne kontrole in testi

Preglednica 1: *Razlika med tradicionalnimi in sodobnimi učnimi načrti.*²⁴

Učni načrti so lahko pripravljene za posamezen predmet ali pa skupno za celotno paleto predmetov, ki jih obsega določen program. Malenkostno se razlikujejo med posameznimi izdajami in glede na nivo šolanja (osnovna šola, srednja šola, višje in visoke šole). Vsak učni načrt mora biti sprejet in potrjen s strani strokovne državne institucije. V Sloveniji učne načrte na svojih sejah potrjuje Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Vsebinsko, ki je zajeta v večini sodobnih učnih načrtov, ne glede na nivo šolanja ter posamezne izdaje, sestavljajo opredelitev predmeta, splošni cilji oziroma kompetence, cilji in vsebine, pričakovani dosežki in rezultati, specialnodidaktična priporočila, medpredmetne povezave in vrednotenje dosežkov predmeta.²⁵

Glede na napisane značilnosti in uvodno opredeljeno problematiko glede definicije poskušajmo na tem mestu opredeliti definicijo učnega načrta, ki bo zadoščala za vsebinsko razpravo v pričujočem članku.

Učni načrt je eden izmed temeljnih šolskih dokumentov, namenjen zagotavljanju standardov pri poučevanju posameznega predmeta. V skladu z definicijo lahko tudi ugotovimo, da samo ime, tj. učni načrt, ni najbolj primerno, saj beseda učni izhaja iz besede učenje, medtem ko je primarni namen učnega načrta, kot ga je opredelil Trojar,²⁶ usmerjen k poučevanju, zato je zelo na mestu izraz, ki ga uporabljajo v Italiji in v prevodu pomeni didaktični načrt.

Besedo didaktika slovar tujk opredeljuje kot »pedagoško disciplino, ki preučuje splošne pojave in načrtovanje, izvajanje in preverjanje izobraževanja in pouka«.²⁷ Neposredna povezanost besede didaktika z načrtovanjem in izvajanjem pouka ter poslanstvom učnega načrta, kot ga je navedel Trojar,²⁸ napeljuje k temu, da bi bil izraz didaktični načrt namesto učni načrt vsebinsko ustrežnejši.

4.1 Učni načrti za zgodovino

V slovenskem šolskem kurikulumu najdemo zelo pestro izbiro predmetov, med katerimi je tudi zgodovina. Za posamezen predmet znotraj kurikula je izdelan tudi učni načrt. Za zgodovino so učni načrti izdelani posebej za osnovno šolo, za

²⁴ Preglednica je v celoti iz: Trojar, *Sodobni pogledi*, str. 83.

²⁵ *Učni načrt za osnovno šolo – delovna verzija* (2008); *Učni načrt za zgodovino (splošna gimnazija)* (2008).

²⁶ Trojar, *Sodobni pogledi*, str. 81.

²⁷ *Veliki slovar tujk*, str. 212.

²⁸ Trojar, *Sodobni pogledi*, str. 81.

različne vrste gimnazij ter drugih srednjih strokovnih šol, kjer je zgodovina eden izmed obveznih predmetov.²⁹ V pričujočem prispevku smo skladno z metodološko zasnovno analizirali zgolj učne načrte za gimnazijski program, in sicer tiste, ki so bili izdani po letu 1990.

4.1.1 Gimnazijski program 1992

Prvi učni načrt oz. program za izobraževanje v gimnaziji po osamosvojitvi Slovenije je leta 1992 izdal Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.³⁰ Vsebuje učne načrte za vse predmete, ki so se takrat poučevali v gimnazijah, med katerimi je bila tudi zgodovina. Učni načrt za zgodovino je sestavljen iz treh delov. V prvem delu so navedeni cilji, v drugem vsebine, v zadnjem pa pogoji za uresničevanje učnega načrta. Iz poglavja o vsebinah razberemo, da je zgodovini namenjeno 280 ur. Opredeljene so obvezne vsebine in vsebine za maturo. Znotraj poglavja o vsebinah so opredeljene tudi izbirne vsebine, in sicer za tiste programe, ki imajo na voljo dodatno število ur. Pogoji za uresničevanje učnega načrta so razdeljeni na kadrovske in materialne. Pri kadrovskih je opredeljena zahtevana izobrazba učiteljev, pri materialnih pa opremljenost učilnice z različnimi učili. Učni program iz leta 1992 je glede na zahtevane vsebine modernih učnih načrtov zelo siromašen, saj manjkajo številne kategorije, kot so npr. opredelitev predmeta, medpredmetne povezave, načini preverjanja in ocenjevanja ...³¹

Domobranstvo pri vsebinah eksplicitno ni navedeno. Znotraj poglavja z naslovom Narodnoosvobodilni boj narodov Jugoslavije so med vsebinami opredeljene Oblike kolaboracije in protirevolucije, vzroki in posledice. Ker se domobranstvo ideološko obravnava kot protirevolucionarno, lahko vsebine o domobrancih umeštimo v ta sklop. Povojnih pobojev v obravnavanem učnem načrtu ni zaslediti.³²

4.1.2 Učni načrt za zgodovino v gimnaziji 1996

Leta 1996 je Zavod Republike Slovenije za šolstvo izdal drugi učni načrt za zgodovino v gimnaziji.³³ Učni načrti iz leta 1996 so bili izdani za posamezen predmet posebej. Pri pripravi načrta za zgodovino so sodelovali številni strokovnjaki iz različnih izobraževalnih institucij (Filozofske fakultete v Ljubljani, Pedagoške fakultete v Mariboru, raznih gimnazij in drugih srednjih šol). Učni načrt vsebuje cilje, vsebine, navodila in pogoje za uresničevanje učnega načrta. Skupno število ur za zgodovino je 280, vsakemu letniku je namenjeno 70 ur.³⁴ V poglavju o ciljih so

²⁹ Zavod republike Slovenije za šolstvo.

³⁰ *Gimnazijski program 1. natis* (1992).

³¹ *Gimnazijski program 1. natis* (1992).

³² Prav tam, str. 129.

³³ *Učni načrt za zgodovino v gimnaziji* (1996).

³⁴ Prav tam.

navedeni splošni cilji predmeta zgodovine, operativni cilji pa so opredeljeni za vsak razred posebej.³⁵ Pogoji za uresničevanje učnega načrta vsebujejo tako kadrovske kot tudi materialne pogoje za kvalitetno izvedbo pouka. Poudarjeno je permanentno izobraževanje učiteljev. Navodila vsebujejo pojasnitev določenih novosti, ki jih uvaja učni načrt ter metodološka priporočila.³⁶ Učni načrt iz leta 1996 je vsebinsko nekoliko izboljššan kot predhodni, a še vedno ne opredeljuje medpredmetnih povezav, načinov preverjanja in ocenjevanja ter opredelitve predmeta.³⁷

Vsebine o domobranstvu v učnem načrtu niso omenjene. Omenjajo se le bratomorni spopadi in vaške straže v temi z naslovom Preobrat v vojnem dogajanju 1942/1943 ter Rupnikova Ljubljanska pokrajina v temi z naslovom Kapitulacija Italije in njene posledice. Obe omenjeni temi spadata k poglavju z naslovom Druga svetovna vojna. Poglavje Poveljni poboji Evrope in sveta vsebuje temo z naslovom Jugoslavija leta 1945 v luči sporazuma Tito-Šubašić. Znotraj te teme so eksplicitno omenjeni tudi poboji nasprotnikov komunizma brez sodnih procesov.³⁸

4.1.3 Zgodovina – predmetni katalog 1998

Leta 1998 so izšli štirje predmetni katalogi za zgodovino v okviru gimnazijskega izobraževanja, in sicer za klasično gimnazijo, dvojezično madžarsko gimnazijo, strokovne gimnazije in splošno gimnazijo.³⁹ Vsi omenjeni predmetni katalogi vsebujejo opredelitev predmeta, katalog znanj, standarde znanja, specialnodidaktična priporočila, medpredmetne povezave ter načine preverjanja in ocenjevanja. Izvedbenih standardov, tako kadrovskih kot tehničnih, pa obravnavani predmetni katalogi ne vsebujejo.⁴⁰ Število ur v programu splošne gimnazije in dvojezične madžarske gimnazije znaša 280 ur,⁴¹ nekoliko manj (210 ur) je zgodovini namenjeno v strokovnih gimnazijah (ekonomska, tehnična, umetniška),⁴² v klasični gimnaziji pa 350 ur.⁴³ Razlike med posameznimi programi se pojavijo že v splošnih ciljih predmeta.

Pri dvojezični madžarski gimnaziji je poleg svetovne, evropske in slovenske zgodovine poudarjena tudi madžarska zgodovina.⁴⁴ Program klasične gimnazije pa v splošnih ciljih poudarja tudi poglobljeno vedenje o klasičnih humanističnih vrednotah ter interdisciplinarni pristop zlasti z latinskim jezikom.⁴⁵ Vsebine se glede

³⁵ Učni načrt za zgodovino v gimnaziji (1996), str. 5–6.

³⁶ Prav tam, str. 34–35.

³⁷ Učni načrt za zgodovino v gimnaziji (1996).

³⁸ Učni načrt za zgodovino v gimnaziji (1996).

³⁹ Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija (1998); Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom (1998); Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije (1998); Zgodovina predmetni katalog – splošna gimnazija (1998).

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom (1998).

⁴² Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije (1998).

⁴³ Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija (1998).

⁴⁴ Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom (1998).

⁴⁵ Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija (1998).

domobranstva in povojnih pobojev med posameznimi programi ne razlikujejo in so hkrati identični s predhodnim učnim načrtom, ki je bil izdan leta 1996. Za razliko od drugih programov se te tematike v strokovnih gimnazijah obravnavajo v tretjem namesto v četrtem letniku.⁴⁶

Domobranstvo je z izjemo predmetnega kataloga za strokovne gimnazije v okviru tematike o drugi svetovni vojni eksplicitno navedeno kot operativni cilj, kjer je navedeno, da »dijak pojasni ustanovitev slovenskega domobranstva, njegov razvoj in konec.«⁴⁷ V predmetnem katalogu za strokovne gimnazije domobranstvo ni izpostavljeno, je pa opredeljeno, da naj »učenec zna opisati razvoj in cilje različnih kvizlinških skupin,« kamor bi na neki način lahko uvrstili tudi domobranstvo.⁴⁸ Pojasnjevanje izvensodnih povojnih pobojev kot operativni učni cilj v izbranih predmetnih katalogih ni eksplicitno navedeno. Predmetni katalog za klasične in splošne gimnazije ter gimnazije z madžarskim učnim jezikom v okviru poglavja z naslovom Povojna geopolitična slika Evrope navaja, da »učenec zna pojasniti volilno zmago ljudske fronte in njene posledice«, kamor štejejo tudi obračun z nasprotniki v vojni in opozicijo.⁴⁹ Predmetni katalog za strokovne gimnazije operativni cilj, da »učenec zna opisati obračun z nasprotniki v vojni in povojno opozicijo«, uvršča k poglavju z naslovom Slovenci po drugi svetovni vojni.⁵⁰ V standardih znanj vsi katalogi opredeljujejo, da naj »učenec ve za ideološka nasprotja na Slovenskem med drugo svetovno vojno in pozna glavne razloge za spopad ter pozna cilje in usmeritve meščanskih strank med vojno.«⁵¹ V ti dve kategoriji na neki način lahko umestimo tudi domobranstvo. Izvensodni povojni poboji med standardi znanj niso navedeni.⁵²

4.1.4 Učni načrt 2008

Zadnji učni načrti, obravnavani v pričujočem prispevku, so bili napisan leta 2008. Izšlo je pet različnih učnih načrtov, posebej za splošne, klasične in strokovne gimnazije ter za gimnazije z madžarskim in italijanskim učnim jezikom. Učne načrte je sestavila predmetna komisija za zgodovino, ki deluje v okviru Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. Komisiji je predsedoval Vojko Kunaver, pri pripravi pa so sodelovali še drugi člani omenjenega zavoda, različnih slovenskih gimnazij ter dr. Aleš Gabrič z Inštituta za novejšo zgodovino. Pri učnih načrtih z italijanskim in madžarskim učnim jezikom sta sodelovala tudi profesorja iz dvojezičnih šol,

⁴⁶ *Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije* (1998).

⁴⁷ *Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – splošna gimnazija* (1998).

⁴⁸ *Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije* (1998).

⁴⁹ *Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – splošna gimnazija* (1998).

⁵⁰ *Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije* (1998).

⁵¹ *Zgodovina predmetni katalog – klasična gimnazija* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – gimnazija z madžarskim učnim jezikom* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – strokovne gimnazije* (1998); *Zgodovina predmetni katalog – splošna gimnazija* (1998).

⁵² Prav tam.

pri programu za strokovne gimnazije pa profesorica iz Ekonomske srednje šole iz Novega mesta. Učni načrti iz leta 2008 so prvič tudi recenzirani. Recenzenti so bili akademik dr. Peter Štih in prof. dr. Danijela Trškan iz Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter Špela Frantar iz Gimnazije Bežigrad. Učni načrti vsebujejo naslednja poglavja: opredelitev predmeta, splošni cilji in kompetence, vsebine in operativni cilji, standardi znanj, medpredmetne povezave, didaktična priporočila ter način vrednotenja dosežkov učencev. Izvedbeni standardi in normativi tako tehnične opreme kot tudi kadrovskih pogojev v učnem načrtu niso opredeljeni. Letni fond ur, namenjen zgodovini, se glede na prejšnji učni načrt ni spremenil in ostaja v okviru 280 ur za splošne gimnazije in gimnazije z italijanskim oz. madžarskim učnim jezikom, 350 ur za klasično gimnazijo ter 210 ur za strokovne gimnazije. Splošni cilji, ki so opredeljeni v učnih načrtih, so v posameznih učnih načrtih identični z izjemo gimnazijskega programa z madžarskim oziroma italijanskim učnim jezikom, kjer so poudarjene vsebine iz italijanske oz. madžarske zgodovine. Poleg splošnih ciljev, ki se nanašajo na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov, učni načrti opredeljujejo tudi cilje, ki se nanašajo na razvijanje različnih spretnosti in veščin, na razvijanje odnosov, ravnanja, naravnosti in stališč ter ključne kompetence, kamor sodijo sporazumevanje v maternem jeziku (italijanskem oziroma madžarskem jeziku), sporazumevanje v tujih jezikih, matematične in druge kompetence v znanosti in tehnologiji, digitalna pismenost, učenje učenja, socialne in državljanske kompetence, samoiniciativnost in podjetnost ter kulturna zavest in izražanje. Vsebine so v učnih načrtih razdeljene kronološko, znotraj te delitve pa dodatno na obvezne in izbirne vsebine. Obveznim vsebinam naj bi bilo namenjenih med 60 in 80 % razpoložljivih ur, preostalih 20 do 40 % pa izbirnim temam.

Vsebinski sklop z naslovom 20. stoletje in začetek 21. stoletja vsebuje številne cilje in vsebine. Poleg ciljev, ki se nanašajo izključno na zgodovinska dejstva, so opredeljeni tudi cilji kot npr. »razvijanje sposobnosti različnih tipov komunikacije, razvijanje socialne spretnosti pri sodelovalnih oblikah učenja« itd.⁵³

Domobranstvo in povojni poboji eksplicitno med učnimi vsebinami niso navedeni. Vsebine so opredeljene zelo široko in obravnavani tematiki lahko umestimo znotraj poglavja z naslovom Nacionalni položaj slovenskega naroda med drugo svetovno vojno ter v poglavje z naslovom Komunistični prevzem oblasti. Omenjene vsebine spadajo v obvezni vsebinski del, ki ga je učitelj dolžan obravnavati v t. i. obveznem fondu ur. Opredelitev je identična v vseh petih učnih načrtih. Pričakovani dosežki so opredeljeni zelo široko. Za poglavje z naslovom Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju naj bi bil »dijak sposoben primerjati posamezna obdobja slovenske politične zgodovine in ugotoviti, v čem je bil napredek v položaju slovenskega naroda,« ter še nekatere druge vsebine, vendar obravnavani tematiki, torej domobranstvo in povojne poboje, lahko uvrstimo le znotraj omenjenih vsebin.⁵⁴

⁵³ Učni načrt za zgodovino – strokovne gimnazije (2008); Učni načrt za zgodovino – klasična gimnazija (2008); Učni načrt za zgodovino – gimnazija z madžarskim učnim jezikom (2008); Učni načrt za zgodovino – gimnazija z italijanskim učnim jezikom (2008); Učni načrt za zgodovino – splošna gimnazija (2008).

⁵⁴ Učni načrt za zgodovino – splošna gimnazija (2008).

5 Učbeniki za zgodovino

Funkcija šolskega učbenika se je skozi zgodovino spreminjala. V preteklosti je bila naloga učbenika ta, da je vsebino učnega načrta posameznega predmeta konkretiziral v besedilu. V sodobni šoli so stališča glede funkcije neenotna. Večina je mnenja, da ima v procesu pouka učbenik vlogo metodično didaktičnega gradiva. V vzgojno-izobraževalnem procesu pouka tako učbenik nima le didaktične funkcije, temveč tudi vzgojno, obe skupaj pa vplivata na oblikovanje učenčeve osebnosti. Sodobna pedagogika učbenikom pripisuje dve temeljni funkciji. To sta informativna in transformativna. Prva predstavlja didaktični moment, druga pa vzgojnega. Integracijo omenjenih funkcij odraža t. i. idejna funkcija učbenika. Poleg omenjene ima učbenik tudi vlogo knjige znanja, katere ne gre zanemariti. Pomembna funkcija, predvsem pri učbenikih za zgodovino, je tudi ideološka funkcija, ki pogosto prekrije druge komponente. Namen ideološke funkcije je infiltracija stališč aktualne politike. Kadar imajo ta stališča pozitivno konotacijo (spodbujanje motivacije, vedoželjnosti itd.), seveda niso problematična. Problem lahko nastane, kadar se na ta način poskuša določena negativna pretekla dejavnost aktualnih oblastnih struktur prikazati v pozitivni luči.⁵⁵

Vsebina učbenika naj bi bila v strukturnem smislu usklajena z didaktičnimi načeli. Poglavitna didaktična načela so nazornost, postopnost, aktivnost, primernost, znanstvenost oz. strokovnost, ekonomičnost, individualizacija in diferenciacija ter povezava teorije in prakse.⁵⁶

Pedagoška stroka je razvila več vrst različnih učbenikov, ki jih lahko delimo na različne načine.

Trškan deli sodobne učbenike za zgodovino na klasične, poldelovne in delovne. Klasični učbeniki vsebujejo le besedilo, slikovno in drugo gradivo pa je namenjeno poglobitvi besedila. Poldelovni učbeniki vsebujejo tudi vprašanja in naloge, namenjene utrjevanju in ponavljanju znanja. Aktivno poučevanje in učenje v šoli pa omogočajo delovni učbeniki. V delovnih učbenikih je poleg vsebine vključeno tudi mnogo dodatnega gradiva, številne naloge, ki spodbujajo učence k dodatnemu delu in k uporabi dodatnih učil ter različni viri, ki spodbujajo raznovrstne sposobnosti in veščine učencev.⁵⁷

Učbeniki so zasnovani in usklajeni z učnim načrtom in predmetnikom. Strukturo sodobnih učbenikov delimo na notranjo in zunanjo. Elementi notranje strukture učbenika so besedilo, slikovno gradivo, pisni viri, slovar pojmov in različne naloge. Zunanjo strukturo sestavljajo format učbenika, način vezave, obseg učbenika, vrsta papirja, prelom, pisava, jezik, stil in likovna oprema.⁵⁸

V zvezi z učbeniki prihaja do več problemov. Pojavljajo se dileme o prenatrpanosti, nepriljubljenosti, prezahtevnosti. Marentič-Požarnik meni, da je vzrok težav predvsem nejasnost med tem, ali naj bodo pisci učbenikov zavezani predvsem

⁵⁵ Jurman, *Kakovost učbenika*, str. 50–52.

⁵⁶ Jurman, *Kakovost učbenika*, str. 65.

⁵⁷ Trškan, *Metodična struktura*, str. 465–455.

⁵⁸ Prav tam, str. 467.

svoji znanstveni disciplini, šele drugotno pa tudi učencem in dijakom, ali pa ravno obratno, torej je glavni smoter piscev učbenikov uspešno učenje in kakovostno znanje dijakov in učencev.⁵⁹

Recept za pisanje dobrih učbenikov seveda ni preprost. Merila za takšen učbenik so lahko različna. Glede na to, da pripadamo širši evropski skupnosti, si pogledjmo, kakšna merila so bila podana na seminarju Sveta Evrope v Uppsali. Udeleženci in predavatelji omenjenega seminarja so bili mnenja, da mora biti učbenik na videz privlačen, predvsem to velja za naslovnico. Pisan naj bi bil v jeziku, ki je učencem in dijakom razumljiv, biti mora nazoren ter oplemeniten z grafičnimi prilogami.⁶⁰ »Vsebina učbenika mora vsebovati razlago temeljnih dejstev, pojmov, definicij in strukturo mišljenja.«⁶¹ Podnapisi pod slikami in drugimi grafičnimi prilogami morajo napeljevati učenca k bistvu. Učenčeve veščine, katere naj bil krepil dober sodoben učbenik, so vedoželjnost, kreativnost, kooperacija, individualizacija ter razne vrednote (kritičnost, demokratičnost, strpnost, sožitje). Metodološki pristopi, ki jih prinašajo sodobni učbeniki, so takšni, da pri učencih spodbujajo razmišljanje in diskusijo ter na ta način krepijo novo osvojeno terminologijo in znanje.⁶²

V obdobju med letoma 1991 in 2012 je bilo na slovenskem knjižnem trgu na voljo pet različnih učbenikov zgodovine za 4. letnik gimnazijskega programa. Nekateri so bili izdani v več izdajah ali ponatisnjeni, vendar bomo v okviru raziskave obravnavali le prvo izdajo posameznega učbenika.

5.1 Domobranstvo v učbenikih

5.1.1 Zgodovina 4

Učbenik Zgodovina 4 obravnava domobranstvo znotraj poglavja z naslovom Narodnoosvobodilni boj – socialistična revolucija narodov in narodnosti in znotraj teme z naslovom Odločilna okrepitev osvobodilnega boja v severnih predelih slovenskega narodnega ozemlja in organiziranost političnega in gospodarskega zaledja v letu 1944. Tematika obsega kratek 5-vrstični pasus.⁶³ Avtorja navajata lokacijo, kjer so bili domobranci prisotni – »Ljubljanska pokrajina, Slovensko primorje in deloma tudi na Gorenjskem«, tip organizacije – »izdajalska pomožna policija« ter nadzorstvo – »nemško poveljstvo«. Avtorja domobrance opisujeta v izredno negativno nastrojenem jeziku – »zagrizeno bojevanje, kruto obračunavanje«. Tekst dopolnjuje fotografija, kjer je prikazana domobranska zaprisega v Ljubljani. V okviru domobranstva pa sta zastavljeni tudi dve nalogi, in sicer vprašanje objektivnega tipa »Zakaj so bili domobranci nevarni sovražniki za narodnoosvobodilno vojsko?« ter naloga pojasnjevanja in interpretiranja s pomočjo pisnih virov

⁵⁹ Marentič-Požarnik, *Učbeniki*, str. 19.

⁶⁰ Cigler, *Kakšen je dober učbenik*, str. 34.

⁶¹ Prav tam, str. 35.

⁶² Prav tam, str. 35.

⁶³ Kremenšek, Trojar, *Zgodovina 4*, str. 128.

»V Zbirki zgodovinskih virov, str. 149–153, proučite poziv OF domobrancem ob njihovi prisegi Hitlerju«. ⁶⁴

5.1.2 Naša doba

Domobranstvu je v učbeniku Naša doba namenjena svoja podtema z naslovom Ustanovitev domobranstva, njegov razvoj in konec. Podtema je umeščena v temo z naslovom Slovenci med vojno, ta pa v poglavje o Drugi svetovni vojni. Fizično podtema obsega 1,5 strani. ⁶⁵ Poleg besedila so prikazane tudi tri fotografije. Na prvi fotografiji je prikazana domobranska izkaznica, druga slika predstavlja domobransko prisego v Ljubljani, tretja pa nemške enote, ki urijo domobrance. Besedilo je napisano v dveh velikostnih razredih. Manjši tisk na kratko opisuje nastanek (»Nemški okupatorji so septembra 1943 ustanovili operativno cono za Jadransko primorje, ki je obsegala ... Zaradi pomanjkanja vojske so sprejeli pobudo za ustanovitev slovenskega domobranstva, ...«) in lokacijo (»Ljubljanska pokrajina, Primorska, Gorenjska«) slovenskih domobranskih enot, slovenskih četniških odredov (»Delovali so tudi četniški odredi, ki jih je organiziral partizanski ubežnik iz krščanskosocialističnih vrst in nasprotnik komunistične prevlade v OF Janez Marn - Črtomir Mrak. Vseh je bilo 250«) ter njihov konec (»Na koncu vojne pa so se umaknili v Furlanijo in se predali Angležem«). ⁶⁶ Klasičen tisk v petih odstavkih sistematično predstavi slovensko domobranstvo. Prvi odstavek natančno opisuje njegov nastanek: »Prve enote so bile ustanovljene zgodaj jeseni, brez mobilizacije. Do novembra je bilo ustanovljenih 6 bataljonov, decembra pa jim je bil določen njihov pravni status.« V drugem odstavku je razložena organizacijska shema in njeno spreminjanje (»navadni in elitni bataljoni«) ter funkcije domobranskih enot (»ofenzivne naloge, policijske funkcije, politična policija«). ⁶⁷ Tretji odstavek razlaga način oborožitve in plačevanja vojakov (»za oboje poskrbijo Nemci«) ter natančno opisuje potek domobranske zaprisege (»na Hitlerjev rojstni dan ali na obletnico nacističnega prevzema oblasti, na ljubljanskem stadionu«) ter odnos zahoda do domobranskih enot (»domobrance štejejo za kvizlinške enote«). ⁶⁸ Namen domobrancev in njihovi načrti (»prevzem nemškega orožja po koncu vojne, preprečitev revolucije, prevzem funkcije slovenske vojske«), kako prevzeti oblast, so zapisani v četrtem poglavju, peto poglavje pa nakazuje notranja nesoglasja med domobranci (»zaradi krepitve četniških enot na račun domobranskih so bile izvedene nekatere aretacije znotraj domobrancev«) ter pozive nekaterih pomembnih slovenskih politikov (»dr. Alojzij Kuhar in dr. Izidor Cankar«), naj se domobranci pridružijo partizanom. ⁶⁹ V okviru podteme o domobranstvu učbenik obravnava tudi tematiko

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Repe, Naša doba, str. 204.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Prav tam, str. 204–205.

⁶⁹ Prav tam, str. 205.

ustanovitve Narodnega odbora. Besedilo je razdeljeno v tri odstavke, dodane pa so tudi tri fotografije. Na prvi je fotografija naslovne strani časopisa Slovenec, kjer je objavljen poziv k združitvi slovenskega naroda. Druga fotografija predstavlja izkaznico člana narodnega odbora, tretja fotografija pa kolone domobrancev, ki se umikajo na Avstrijsko Koroško skozi predor na Ljubelju. Besedilo domobranstvo opisuje predvsem kot »vojsko Narodnega odbora, ki bi ob predpostavki pomoči Britancev prevzel oblast v Sloveniji. To se ne uresniči in domobranci zbežijo na Avstrijsko Koroško, kjer se predajo Angležem, ti pa jih kot ujetnike pod pretvezo vrnejo v Jugoslavijo.«⁷⁰

Jezik, ki ga uporablja avtor pri opisu domobranstva, je znanstven, brez kakršnih konotacij in prejudicev ter domobranstvo prikazuje in opisuje zelo sistematično.

5.1.3 Sodobna zgodovina (prva izdaja)

Že iz kazala učbenika je jasno razvidno, da je tematika domobranstva umeščena v svojo temo z naslovom Slovensko domobranstvo, ki je znotraj poglavja z naslovom Slovenci med vojno. Tema obsega eno stran v učbeniku.⁷¹ Besedilu je priložena fotografija s podnapisom, ki prikazuje generala Leona Rupnika. Besedilo je razdeljeno v šest odstavkov. Prva dva odstavka opisujeta operativno dejavnost nemških okupatorjev (»ustanovitev operativne cone Jadransko primorje leta 1943«) ter aktivnost četniških organizacij (»najprej napadajo nemške orožniške postaje, nato pa z Nemci začnejo sodelovati«). Tretji odstavek opisuje nastanek domobranskih enot (»prostovoljna osnova, jesen 1943, določitev pravnega statusa«), četrti pa njihovo organizacijo (»navadni in elitni bataljoni«) ter naloge (»ofenzivne naloge, varovanje prometnih objektov, lovljenje aktivistov OF, policijske naloge, naloge politične policije«). Peti odstavek na široko obravnava tematiko domobranske zaprisege (»datum zaprisege in lokacija ter vsebina«) ter razloge, da so bili domobranci obravnavani kot kvizlinške enote (»priznanje partizanske vojske s strani zaveznikov za del protifašistične koalicije«). Zadnji odstavek opisuje napor slovenskih politikov v tujini (»dr. Alojzij Kuhar, dr. Izidor Cankar, France Snoj«), ki so pozivali domobranske enote, naj bi se pridružile partizanom, saj bi le na tak način lahko služile domovini.⁷² Razvoj domobranstva do konca vojne avtor opisuje v okviru teme z naslovom Narodni odbor. Tu je opisana vloga domobranstva v Narodnem odboru ob odhodu Nemcev (»narodni odbor naj bi predstavljal oblast na slovenskem ozemlju, domobranci pa naj bi bili poleg četnikov slovenska vojska«) ter njihova vdaja britanskim enotam na Avstrijskem Koroškem. Domobranci so ob vdaji računali na prevzem oblasti v Jugoslaviji skupaj z zavezniškimi silami, ti pa so jih misleč, da jih peljejo v Italijo, vrnilo v Slovenijo kot ujetnike.⁷³

Nevtralen jezik, s katerim avtor opisuje domobranstvo, poskuša objektivno

⁷⁰ Prav tam, str. 205–206.

⁷¹ Repe, *Sodobna zgodovina* (1998), str. 166.

⁷² Prav tam.

⁷³ Prav tam, str. 167.

opisati njihovo zgodovinsko vlogo. V zgodbo o domobranstvu avtor eksplicitno ne vključuje rimske katoliške cerkve, omeni pa tedanjega ljubljanskega nadškofa Rožmana, a le kot udeleženca ustanovne seje Narodnega odbora.⁷⁴

5.1.4 Sodobna zgodovina (prenovljena izdaja)

Prenovljeni Repetov učbenik domobranstvo obravnava znotraj teme z naslovom Slovenci med vojno, ki spada k poglavju o drugi svetovni vojni. Tekst in slikovno gradivo je identično starejši izdaji učbenika, ravno tako tudi vsebina podteme z naslovom Narodni odbor.⁷⁵

5.1.5 Zgodovina 4: Učbenik za četrti letnik gimnazije

Učbenik Zgodovina 4 namenja domobranstvu svojo temo znotraj poglavja z naslovom Vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. Tema z naslovom Domobranci je razdeljena na dve podtemi, in sicer Vloga katoliške cerkve ter Narodni odbor. Celotna tema obsega tri strani.⁷⁶ V besedilu o domobranstvu so natančno opredeljeni vzroki (»partizanski obračun z ujetimi vaškimi stražami in četniki ob kapitulaciji Italije, številni begunci s partizanskega ozemlja, boj proti revolucionarni nevarnosti«) in sam nastanek (»september 1943, kot pomožne policijske enote jih ustanovijo Nemci«) domobranstva na ozemlju današnje Slovenije, pokrajinska razširjenost (»Ljubljanska pokrajina, Primorska, Gorenjska«) in številčnost enot (»18.500 v vseh treh pokrajinah«) ter ideološki vzroki za nasprotovanje z osvobodilno fronto (»nestrinjanje ter strah pred komunizmom«). Natančno je opisana tudi domobrantska zaprisega (»datum zaprisege, vsebina«), katera je predstavljena tudi s slikovnim gradivom. Poboje, ki so jih izvajali pripadniki domobrantskih enot, besedilo na neki način opravičuje, rekoč, da so identične poboje izvajali tudi pripadniki Titovih partizanov. V končnem delu je opisan vzrok za opredelitev domobrancev kot kolaborantov (»priznanje partizanske vojske kot del protifašistične koalicije«) ter trud slovenskih begunskih politikov (»Alojzij Kuhar, Izidor Cankar, Franc Snoj«), ki so poskušali domobrance prepričati, naj se priključijo partizanom.⁷⁷ V podtemi z naslovom Vloga katoliške cerkve je predstavljena različna politika okupacijskih sil do cerkve na Slovenskem (»Nemci so duhovnike izgnali, pobili ali zaprli, Italijani pa so bili bolj prijazni«). Objektivno je predstavljena tudi vloga škofa Gregorija Rožmana (»moral je sodelovati na okupatorjevih javnih prireditvah, dejavno je podpiral obrambo proti komunističnim nasiljem, svoje versko poslanstvo skuša do vseh opravljati konkretno, nenehno posreduje pri okupacijskih oblasteh v korist zaprtih, tudi za člane KPS«) ter razlogi za uradno nestrinjanje katoliške doktrine

⁷⁴ Prav tam, str. 166–167.

⁷⁵ Repe, *Sodobna zgodovina* (2005), str. 190–191.

⁷⁶ Dolenc, Gabrič, *Zgodovina 4*, str. 153–155.

⁷⁷ Dolenc, Gabrič, *Zgodovina 4*, str. 153.

z idejami komunizma (brezboštvo). Neuradno je bilo kljub temu med pripadniki partizanov veliko število katoličanov in mnogi duhovniki, ki jim je škof neuradno dal dovoljenje za sodelovanje. Ob besedilu sta tudi dve fotografiji, ki predstavljata škofa Rožmana na obisku pri civilnem komisarju Grazioliju ter partizanskega duhovnika Jožeta Lampreta pri prenašanju ranjencev.⁷⁸ Podtema z naslovom Narodni odbor predstavlja alternativno vladno strukturo, ki se je izoblikovala na takratnem okupiranem območju, njene ideje (»protinemški program«) ter vlogo domobrancev v njej (»domobranci kot del slovenske vojske«). Na koncu teme o domobranstvu je opisana tudi predaja domobrantskih enot zaveznikom ter njihova končna usoda. Besedilu je dodana tabela, v kateri je številčna primerjava partizanskih in protirevolucionarnih vojaških enot. Tabeli sledijo vprašanja, na katera učenci lahko odgovorijo s pomočjo podatkov iz tabele in znanja, pridobljenega v tekstu. Konec teme o domobranstvu je rezerviran za oris izvensodnih povojnih pobojev.⁷⁹

5.1.6 Zgodovina 4

Zadnji obravnavani učbenik, ki sta ga napisala Aleš Gabrič in Mateja Režek, domobranstvo umešča v poglavje Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju, v temo Slovenci in druga svetovna vojna ter v podtemo Uveljavitev osvobodilnega gibanja v protifašistični koaliciji. Celotna tema obsega dve učbeniški strani, a je le slaba polovica namenjena tematiki domobranstva. Besedilo najprej navaja prostorsko razširjenost domobranstva (»na okupiranem ozemlju Ljubljanske pokrajine«), njegovo ustanovitev in vodstvo (»Leon Rupnik«). Sledi pojasnitev formiranja enot, njihov motiv nastanka (»boj proti boljševizmu«) in njihovo mesto znotraj vojaške strukture okupatorja. Besedilo omenja poziv slovenske emigracije, naj domobranci opustijo sodelovanje z Nemci, a so z domobrantsko prisego dosegli, da jih je protifašistična koalicija obravnavala kot sodelavce nacističnega režima. Besedilo se nadaljuje z opisom nastanka in vloge Narodnega odbora za Slovenijo in pozivom domobrancem k opustitvi pronemške politike. Besedilu sta dodana izsek domobrantske prisege in tabela, kjer je glede na časovno skalo narejena primerjava med številom vojakov v partizanskih in protipartizanskih enotah. Učbeniško besedilo je opremljeno tudi s štirimi vprašanji. Dvoje vprašanj se nanaša neposredno na besedilo o domobranstvu, na dvoje pa lahko učenci odgovorijo na podlagi tabele in predhodno pridobljenega znanja.⁸⁰

⁷⁸ Prav tam, str. 154.

⁷⁹ Prav tam, str. 154–155.

⁸⁰ Gabrič, Režek, *Zgodovina 4*, str. 180.

5.2 Izvensodni povojni poboji v učbenikih

5.2.1 Zgodovina 4

Učbenik Zgodovina 4 izvensodnih povojnih pobojev na slovenskih tleh ne omenja. Omenjena je le predaja domobranskih, ustaških in četniških enot Britancem na Avstrijskem Koroškem ter kasneje vračilo teh enot Jugoslaviji.⁸¹ Po navedbah učbenika je bila »s končno predajo najbolj zagrizenih ustaških voditeljev 15. 5. 1945 teden dni po nemški kapitulaciji vojna končana in nastopil je mir.«⁸²

5.2.2 Naša doba

Učbenik Naša doba v poglavju z naslovom Svet po drugi svetovni vojni vsebuje več tem. Med drugim tudi temo z naslovom Jugoslavija po drugi svetovni vojni. Omenjena tema je dodatno razdeljena na dve podtemi. Podtema z naslovom Obdobje obnove, vzpostavitve sistema ljudske demokracije, uvedbe revolucionarnih ukrepov in administrativnega socializma vsebuje tudi krajše besedilo z naslovom Obračun z nasprotniki.⁸³ V besedilu so navedeni vzroki obračunavanja novega režima z različnimi skupinami nasprotnikov (politična funkcija – nasprotovanje novi oblasti, ekonomska funkcija – zaplemba premoženja), eksplicitno pa so omenjeni in na kratko orisani tudi izvensodni poboji (žrtve so bile domobranci, ustaši, četniki, število žrtev je bilo nekaj deset tisoč). Besedilu sta priloženi fotografija taborišča pri Zidanem Mostu ter fotokopija ukaza za premik slovenskih domobrancev iz Koroške.⁸⁴

5.2.3 Sodobna zgodovina (prva izdaja)

Izvensodni povojni poboji so v učbeniku Sodobna zgodovina obravnavani znotraj poglavja z naslovom Svet po drugi svetovni vojni in znotraj teme z naslovom Jugoslavija po drugi svetovni vojni. Omenjena tema je razdeljena na devet podtem in znotraj prve, z naslovom Prvi koraki ljudske demokracije, najdemo besedilo z naslovom Obračun z nasprotniki, ki na okoli 2/3 strani v treh odstavkih opisuje tovrstne zločine.⁸⁵ Besedilu sta dodani dve podnaslovljeni fotografiji. Prva predstavlja prihod vrnjenih domobrancev v Kranj, druga pa taborišče v Strnišču. V prvem odstavku so opisane različne skupine in posamezniki, ki so bili deležni obsodbe (vojni zločinci, sodelavci okupatorja, funkcionarji kvizlinških vlad, pripadniki cerkvene hierarhije, opozicijski politiki), drugi odstavek opisuje posledice (zastaševanje političnih nasprotnikov, zaplemba premoženja) tovrstnih sodb, tretji

⁸¹ Kremenšek, Trojar, *Zgodovina 4*, str. 139.

⁸² Prav tam, str. 139.

⁸³ Repe, *Naša doba*, str. 280.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Repe, *Sodobna zgodovina* (1998), str. 210.

pa je namenjen kratkemu opisu izvensodnih pobojev (obračuni brez sodišč, žrtve so domobranci, ustaši, četniki) ter okvirne ocene števila žrtv (nekaj deset tisoč do petsto tisoč).⁸⁶

5.2.4 Sodobna zgodovina (prenovljena izdaja)

Prenovljena izdaja učbenika Slovenska zgodovina tematiko povojnih pobojev obravnava identično kot prva izdaja tega učbenika.⁸⁷

5.2.5 Zgodovina 4: Učbenik za četrti letnik gimnazije

Učbenik Zgodovina 4 tematiko povojnih pobojev obravnava znotraj teme z naslovom Domobranci. Ta tema spada k poglavju z naslovom Vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. Besedilo je razdeljeno v dva odstavka.⁸⁸ V prvem odstavku je opisan umik domobranskih in drugih protirevolucionarnih enot na Avstrijsko Koroško ter način njihove vrnitve (umik domobranske vojske, političnega vodstva, škof Rožman, okoli 6000 civilistov; Britanci so omenjene enote pod pretvezo vrnili matičnim deželam). Drugi odstavek opisuje usodo teh vrnjenih enot (večina je pomorjenih) ter vzroke za takšna dejanja (maščevanje, onemogočanje in zastraševanje političnih nasprotnikov) jugoslovanskih oblasti. Besedilu ni dodanih nobenih fotografij, je pa v skladu z zasnovo učbenika ob strani rubrika, imenovana Križišče mnenj, kjer je dijakom zastavljeno vprašanje o upravičenosti izvensodnih pobojev. Takšno vprašanje je lahko izhodišče za diskusijo v razredu.⁸⁹

5.2.6 Zgodovina 4

Izvensodne povojne poboje učbenik Zgodovina 4 obravnava znotraj poglavja Razvoj slovenskega naroda, teme Slovenci in druga svetovna vojna in podteme Na Slovenskem se konča vojna v Evropi. Besedilo zelo na kratko, brez vrednostnih sodb, omenja situacijo na Avstrijskem Koroškem po končani vojni. Učbenik navaja razloge za umik civilistov ter političnih in vojaških aktivistov, razloge za vrnitev v Jugoslavijo in način usmrtnitve številnih njihovih pripadnikov. Poleg besedila sta v učbeniku prikazani dve fotografiji. Ena prikazuje znamenje na enem izmed odkritih grobišč, druga pa partizansko stražo ob vojvodskem prestolu na Kroškem. Na koncu teksta je podano vprašanje, ki se navezuje na eno izmed fotografij.⁹⁰

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ Repe, *Sodobna zgodovina* (2005), str. 241–242.

⁸⁸ Dolenc, Gabrič, *Zgodovina 4*, str. 155.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Gabrič, Režek, *Zgodovina 4*, str. 182.

6 Sklep

»Zgodovina ni več samo študij preteklosti, ampak interpretacija zgodovine, dojemanje sedanjosti in težnja k prihodnosti. K temu pa mora težiti tudi pouk zgodovine v Republiki Sloveniji.«⁹¹

Da bi lahko pouk težil k zgoraj navedenim ciljem, je treba uskladiti tudi učne načrte in učbenike. Oboji so bili v zadnjih dvajsetih letih predmet obravnave strokovnjakov in številnih prenov in posodobitev.

Ugotovili smo, da je zadnjo prenovu učnih načrtov za zgodovino v gimnaziji leta 2008 zaznamoval tematski kronološki pristop. Vsebine, ki so razdeljene na obvezne in izbirne, so opredeljene dovolj odprto in omogočajo učiteljem avtonomno odločitev o številu ur, ki jo namenijo posamezni tematiki in na splošno tudi izboru samih tem. Namesto vsebinskega in deloma učinkovitega načrtovanja je v posodobljenih učnih načrtih uvedeno učinkovito in procesno razvojno načrtovanje in model pouka. Uveden je tematsko kronološko progresivni pristop. Cilji, ki se nanašajo na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov, so zasnovani zelo splošno. Poleg teh so navedeni tudi cilji, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, na razvijanje odnosov, ravnanja, naravnosti in stališč ter različne kompetence. Klasičnih operativnih ciljev, kot jih poznajo starejši učni načrti (npr. Gimnazijski program, 1996), ni zapisanih.

Iz operativnih učnih ciljev obravnavanih učnih načrtov lahko ugotovimo, da domobranstvo ni primerno opredeljeno. Učni načrt iz leta 1992 domobranstva eksplicitno ne navaja, omenja le kolaboracionistične enote. Gre torej za zelo ozek pogled, ki ni v skladu z zadnjimi raziskavami. Prav tako domobranstva ne omenjata učna načrta iz let 1996 in 1998, omenjata pa bratomorne spopade, v katere lahko vključimo tudi domobranstvo. Zadnji učni načrti iz leta 2008, kot smo že omenili, klasičnih operativnih ciljev ne vsebujejo, kar dejansko daje učitelju več svobode pri izboru tem in oblikovanju ciljev.

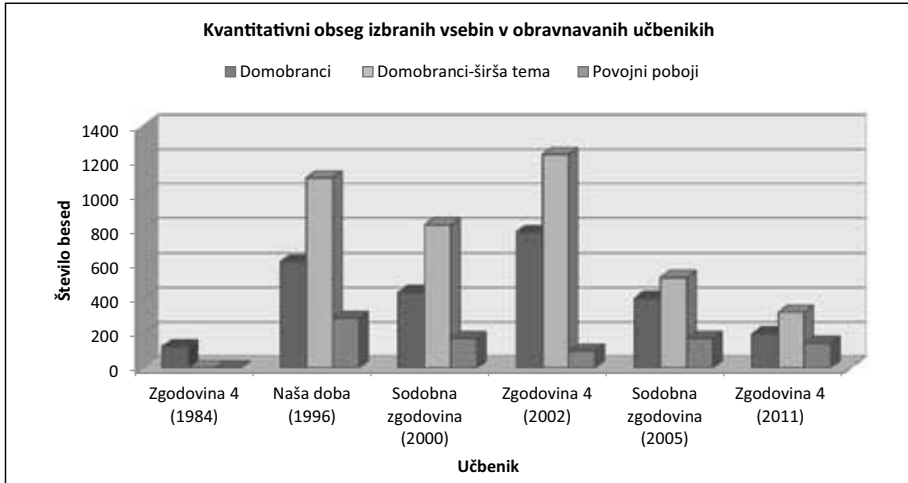
Povojni poboji v učnem načrtu iz leta 1992 niso omenjeni. Učni načrt iz leta 1996 to tematiko omenja, učni načrt iz leta 1998 pa omenja le zmago osvobodilne fronte in njene posledice, kamor bi na neki način lahko umestili obračun z njenimi nasprotniki. V zadnjem učnem načrtu iz leta 2008 je pri oblikovanju urnih ciljev, tako kot pri domobranstvu, možno v okviru danih tematskih sklopov tudi tematiko povojnih pobojev obravnavati v skladu z najnovejšimi dognanji.

Iz analize se jasno vidi, da je bilo do leta 1996 domobranstvo obravnavano v izključno negativni konotaciji, povojni poboji pa sploh ne, leta 1996 pa se zadeve začnejo nekoliko spreminjati.

Tematike domobranstva in povojnih pobojev analizirani učbeniki obravnavajo zelo različno. Grafikon št. 1 prikazuje prisotnost obravnavanih vsebin (število besed) glede na leto izdaje učbenika. Kategorija Domobranci – širša tema vsebuje poleg domobranstva tudi druge vsebine, ki jih avtorji vključujejo v domobranstvo. Običajno je zraven vključena vloga Rimskokatoliške cerkve ter vloga Narodnega

⁹¹ Trškan, *Didaktično-metodična struktura*, str. 14.

odbora. Iz grafikona je jasno vidno, da prvi analizirani učbenik, ki je bil v uporabi do leta 1996, domobranstvo obravnava zelo skopo, povojnih pobojev pa sploh ne. Vsi nadaljnji učbeniki, začeni z učbenikom Naša doba, ki je bil izdan leta 1996, obravnavane tematike vsebujejo v različnem kvantitativnem obsegu.

Grafikon 1: Kvantitativni obseg izbranih vsebin v obravnavanih učbenikih.

Učbenik Zgodovina 4 iz leta 1984 domobranstvo obravnava v izrazito negativni konotaciji, povojnih pobojev pa sploh ne omenja. V učbenikih, ki so bili izdani po letu 1996, je situacija drugačna. Domobranstvo je obravnavano zelo sistematično in brez kakršnihkoli obsojanj. Omenjeni učbeniki pa obravnavajo tudi povojne poboje. Zastavlja se le vprašanje primernosti umestitve v širše tematske sklope. Menimo namreč, da bi bilo tematike povojnih pobojev nujno umestiti v širši tematski sklop, ki bi spadal v čas po drugi svetovni vojni, ter teh tematik ne preprosto enačiti z domobranstvom. Znanstveniki⁹² so namreč ugotovili, da so bile žrtve izvensodnih povojnih pobojev različnih narodnosti in ideoloških prepričanj, hkrati pa tudi civilno prebivalstvo. Iz analize obravnavanih učbenikov smo ugotovili, da izmed tistih, ki tematiko povojnih pobojev obravnavajo, učbenik Zgodovina 4 iz leta 2002 povojne poboje umešča v širšo tematiko domobrancev, kar ni primerno. Omenjeno sicer je, da se je to zgodilo po koncu vojne, a umeščanje tovrstne tematike v sklop domobranstva je manj primerno. Učbeniki avtorja Boža Repeta pa tematike obravnavajo v sklopu dogodkov in procesov, ki so se zgodili po drugi svetovni vojni. Zadnji obravnavani učbenik povojne poboje obravnava ločeno od domobranstva, časovno pa jih umešča na konec vojne.

Z natančnejšo analizo smo ugotovili, da so tematike domobranstva vključene v vse obravnavane učbenike v različnem obsegu, tematike povojnih pobojev pa v učbeniku Zgodovina 4 iz leta 1984, ki je bil v uporabi do leta 1996, niso vključene, v drugih učbenikih, ki so bili izdani kasneje, pa so. Obravnavani učni načrti tematike domobranstva vključujejo, vendar ne vedno v eksplicitnem smislu, tematike povojnih

⁹² Glej npr.: Ferenc, *Prikrito in očem zakrito*.

pobojev pa prvi učni načrt iz leta 1992 ne vsebuje, kasnejši pa jih vsebujejo, vendar ne v vseh primerih eksplicitno. Splošna ugotovitev je, da neke vrste prelomnico predstavlja leto 1996, in ne 1991, ko je prišlo do spremembe političnega sistema. Od leta 1996 naprej tako učni načrti kot tudi učbeniki vključujejo tematiko poveljnih pobojev v učni proces, domobranstvo pa se obravnava bolj znanstveno, in ne tako močno enostransko kot dotlej.

Način obravnave obeh tematik v učbenikih je različen. Učbenik Zgodovina 4 iz leta 1984 domobranstvo opisuje zelo na kratko, v izrazito negativni konotaciji in pristransko. Umeščeno je v ustrezno poglavje in vsebuje sliko o domobranski zaprisegi. Poveljni poboji v tem učbeniku niso obravnavani. Učbenika Naša doba in Sodobna zgodovina (obe izdaji) izbrani tematiki obravnavata v ustreznih poglavjih, z dodanim slikovnim gradivom, in sicer sistematično in objektivno. Učbenik Zgodovina 4 iz leta 2002 domobranstvo obravnava zelo sistematično, objektivno in nepristransko z dodanim slikovnim gradivom, poveljni poboji pa so umeščeni v manj ustrezno poglavje, sicer pa so primerno obravnavani. Zadnji učbenik iz leta 2011 domobranstvo obravnava objektivno, brez vrednostnih sodb in sistematično, poveljne poboje pa zelo na kratko in premalo natančno.

Glede na to, da znanost v času stalno napreduje, odkriva nova dejstva in zgodovinske vire, so tovrstne ocene za starejše učbenike nesmiselne. Ocenjujemo lahko le zadnje izdaje. Ugotovili smo, da je domobranstvo najprimerneje in skladno z dognanji stroke obravnavano v učbeniku Zgodovina 4 iz leta 2002, poveljni poboji pa so primerneje obravnavani v učbeniku Sodobna zgodovina iz leta 2005, vendar tudi v tem primeru nepopolno.

Sklepne ugotovitve kažejo, da tematiko domobranstva vsebujejo vsi obravnavani učbeniki in učni načrti, tematike poveljnih pobojev pa učbenik iz leta 1984, ki je bil v uporabi do 1996, ne obravnava/vsebuje. Nadalje ugotavljamo, da je tematika domobranstva predstavljena v izrazito negativni konotaciji le v učbeniku iz leta 1984, v drugih primerih pa ne. Ugotovili smo namreč, da je v učbenikih, ki so bili izdani po letu 1991, tematika domobranstva predstavljena skladno z ugotovitvami stroke in nepristransko ter objektivno. Zadnja ugotovitev, ki jo navajamo, se nanaša na tip učbenikov. Ugotavljamo namreč, da obravnavani učbeniki ne presegajo umestitve med podelovne učbenike. Občutljive teme je namreč veliko lažje obravnavati s pomočjo delovnih učbenikov, kjer lahko učencem predstavimo različne vire in pestrejšše učne metode.

»Ne slepimo se: slika, ki jo imamo o drugih narodih ali sebi samih, je tesno povezana z zgodovino, ki so nam jo pripovedovali, ko smo bili otroci.«⁹³ Toda kakšna je ta zgodovina? »Kakšna je zgodovina, ki so nam jo pripovedovali, ki jo še danes pripovedujejo in ki jo bomo sami pripovedovali svojim otrokom?«⁹⁴

»Pouk zgodovine je eden temeljnih predmetov, ki posredno ali neposredno s svojimi vsebinami prinašajo tudi koncept narodne in državljanske vzgoje in s tem tudi zavesti. Zaradi tega je bil velikokrat pod vplivom idejnih konceptov vladajočih

⁹³ Vodopivec, *Zakaj in kako*, str. 1258.

⁹⁴ Prav tam, str. 1258.

elit, ki so ga v svoj prid prirejale, da bi dobile maksimalni učinek, ki bi v nekem daljšem obdobju zagotovil relativno uniformiranost norm in standardov političnega in kulturnega obnašanja svojih »podrejenih«. Ugotovimo lahko, da je državljanska kultura nekaj, kar se da priučiti. Šola in pouk znotraj nje sta izrabljena kot sredstvo za posredovanje znanja, s katerim naj bi se obnavljala tradicija in oblikovala osebnost. Ideološko stremljenje je v okviru pouka usmerjeno na željo po zmanjševanju socialno nezaželenih pojavov v družbi.«⁹⁵ Ali je še danes tako? Učitelj zgodovine bi se moral vsakršni indoktrinaciji – prikriti ali jasni, upreti z vso silo. »Ena beseda, skratka, obvladuje in osvetljuje naše početje: tj. razumevanje,«⁹⁶ pravi Marc Bloch in nadaljuje: »Nikoli ne razumemo dovolj. Kdor je drugačen od nas – tujec, politični nasprotnik – je za nas domala vselej hudobnež. Tudi pri neizbežnih spopadih bi potrebovali majčkeno več duševnega razumevanja; mogoče bi se jim tako vsaj lahko izognili, ko je bil še čas. Če se bo zgodovina odrekla lažnemu angelskemu videzu, nam bo zagotovo pomagala ozdraviti to slabost. Zgodovina je velikanska izkušnja človeških različnosti, dolgo srečevanje med ljudmi. Tako življenje kot znanost lahko samo pridobita, če se bodo srečevali kot bratje.«⁹⁷

Blochove misli lahko vpletemo tudi v tematiko pričujočega prispevka. Obravnava občutljivih tem učiteljem zgodovine ne bi smela predstavljati strahu, temveč izziv. Domobranstvo nikakor ne sme biti obravnavano enoznačno, izključno kot kolaboracija z Nemci. Dijakom je treba predstaviti tudi motive, kot je npr. nasprotovanje idejam komunizma, enostrankarskim režimom ipd. Predstaviti je treba vlogo škofa Rožmana tudi kot osebe, ki je pri okupatorjih agitirala za zajete Slovence, tudi za partizane, in ne zgolj in samo kot sodelavca okupatorskih oblasti. Podobno je s tematiko izvensodnih povojnih pobojev. Dijakom je treba pojasniti, da je takratna oblast za tovrstne zločine vedela, da so se tovrstni dogodki zgodili izvensodno, in sicer po uradnem koncu vojne, in da so bile žrtve tudi civilisti, ženske, otroci. To se ne bi smelo zgoditi. In ne sme se dogajati tudi to, kar opaža prof. dr. Mitja Ferenc, ki pravi: »Prišli smo do vrat svoje preteklosti, jih odprli in vstopili, zdaj pa ne moremo ven, da bi povedali, kaj smo videli.«⁹⁸

7 Literatura

Monografije

- Althausser, Louis, *Izbrani spisi*. Ljubljana, Založba *cf, 2000.
- Bloch, Marc, *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1996.
- Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, *Zgodovina 4: Učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2002.
- Ferenc, Mitja, *Prikrito in očem zakrito*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2005.
- Gabrič, Aleš, Režek, Mateja, *Zgodovina 4, Učbenik za četrti letnik gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2011.

⁹⁵ Kos, *Ideološki koncepti*, str. 64.

⁹⁶ Bloch, *Apologija zgodovine*, str. 131.

⁹⁷ Bloch, *Apologija zgodovine*, str. 131–132.

⁹⁸ *Morilci ne morejo presojati o krivdi*.

- Geršič, Matjaž, *Domobranstvo in poveljni poboji v učbenikih in učnih načrtih za gimnazije od osamosvojitve do danes: diplomska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2010.
- Gimnazijski program, 1. natis*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1992.
- Gogala, Andrej, *Modre misli*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Jurman, Benjamin, *Kakovost učbenika*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1998.
- Kremenšek, Marija, Trojar, Štefan, *Zgodovina 4*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1984.
- Repe, Božo, *Naša doba: oris zgodovine 20. stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996.
- Repe, Božo, *Sodobna zgodovina: zgodovina za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan, 1998.
- Repe, Božo, *Sodobna zgodovina: zgodovina za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan, 2005.
- Stradling, Robert, *Poučevanje evropske zgodovine 20. stoletja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2004.
- Trškan, Danijela, *Didaktično-metodična struktura srednješolskih učnih načrtov za zgodovino ter njen vpliv na pisno preverjanje in ocenjevanje znanja: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino, 2001.
- Trškan, Danijela, *Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino 1945-2005*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Trojar, Štefan, *Sodobni pogledi na pouk zgodovine: reformne težnje pri družboslovnih učnih predmetih*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993.
- Učni načrt za osnovno šolo – delovna verzija*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Učni načrt za zgodovino v gimnaziji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996.
- Učni načrt za zgodovino, gimnazija z italijanskim učnim jezikom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Učni načrt za zgodovino, gimnazija z madžarskim učnim jezikom*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Učni načrt za zgodovino, klasična gimnazija*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Učni načrt za zgodovino, splošna gimnazija*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Učni načrt za zgodovino, strokovne gimnazije*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.
- Zgodovina predmetni katalog – učni načrt, gimnazija z madžarskim učnim jezikom*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.
- Zgodovina predmetni katalog – učni načrt, klasična gimnazija*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.
- Zgodovina predmetni katalog – učni načrt, splošna gimnazija*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.
- Zgodovina predmetni katalog – učni načrt, strokovne gimnazije*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.

Članki in ostalo gradivo

- Cigler, Nevenka, Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izbrati in uporabljati učbenike: seminar sveta Evrope v Uppsali. *Vzgoja in izobraževanje* 28, 1997, str. 34–35.
- Kos, Živa, Ideološki koncepti v učbenikih zgodovine. *Zgodovina v šoli*, 12, 2003, str. 64–66.
- Majer, Metka, *Oddaja Globus v produkciji Radiotelevizije Slovenije*. 5. 12. 2009.
- Marentič-Požarnik, Barica: Učbeniki so namenjeni učencem. *Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov DZS*. Bled, 1991, str. 19–25.
- Mikola, Milko, K problematiki obravnavanja nekaterih »občutljivih tem« slovenske povojne zgodovine pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah. *Zgodovina v šoli*, 11, 2002, str. 3.

- Morilci ne morejo presoјati o krivdi*. URL: <http://24ur.com/novice/slovenija/ljudje-bodo-vedno-poskrbeli-za-svoje-mrtve.html> (13. 3. 2010).
- Rode, Marjan, Občutljiva zgodovina v šolskih klopeh. *Zgodovina v šoli*, 11, 2002, str. 4.
- Stres, Anton, *Pridiga pri spominski maši na Teharjah dne 4.10.2009*. URL: <http://www.rtvsl.si/slovenija/stres-resnica-prihaja-na-dan/213776> (19. 2. 2010).
- Trškan, Danijela, Metodična struktura sodobnih srednješolskih učbenikov za zgodovino. *Zgodovinski časopis*, 56, 2002, str. 465–478.
- Vodopivec, Peter, Zakaj in kako otrokom pripovedujemo zgodovino? *Nova revija* VIII, 1989, str. 1258–1265.

SUMMARY

Home Guard and Post-war Killings through the Lens of History Teaching

Matjaž Geršič

The subjects of Home Guard and extra-judicial post-war killings on Slovene soil after World War II become relevant whenever a burial site of post-war victims is discovered or on anniversaries marking respective events. The topicality of issues linked with the aforementioned subjects has induced the research of the manner of dealing with these subjects in history teaching.

Desk methods were used in the research, namely the descriptive and causal method of pedagogical research, which belong to non-experimental methods of pedagogical-historical research. These methods were supplemented by the technique of content analysis. *Gimnazija* programme syllabi and fourth-year textbooks which were published after 1990 or have been in use since then were analysed. The first analysed syllabus was published in 1992, it was followed by syllabi dating from 1996, 1998 and the latest one from 2008. Solely first editions of textbooks were included; reprints were excluded unless major modifications of the contents occurred. Five textbooks altogether which were published in 1984, 1995, 1998, 2002 and 2012 were examined.

Home Guard and post-war killings are considered to be controversial and sensitive subjects of history teaching.

Controversial subjects are those which can cause a split within a society or a nation; sensitive subjects refer to the particularly painful, tragic and humiliating periods in the history of a state or to periods which were characterised by a rift in society, and nowadays concerns are present that the mention of these subject in history teaching might reopen old wounds, cause splits and arouse too many painful memories. These subjects cannot be avoided in history teaching, they are to be treated in accordance with recommendations of pedagogical and didactic experts. Pupils and students are to be made aware that different interpretations of events constitute an important characteristic of history as a science. Classical methods and techniques do not achieve the desired objectives when sensitive and controversial subjects are discussed in class. Appropriate learning strategies include explaining, use of temporal distance, role play and simulations of events. Motivated by the desire of an open and democratic society, we must familiarize pupils and students with all aspects of national history and by means of appropriate strategies teach them to be able to engage in proper assessment and evaluation of sensitive and controversial events from the past.

In order to enable teaching to strive for the aforementioned objectives, syllabi and textbooks must be brought in line. In the last twenty years they have been subject to treatment by experts and numerous reforms or updates.

We have determined that the latest reform of *gimnazija* programme history syllabi in 2008 was characterised by the thematic chronological approach. Instead of course-content planning

and partly object-based planning the reformed syllabi introduce object-based and process-development planning and model of teaching. Objectives referring to knowledge and comprehension of historical events, phenomena and processes have been designed in rather general terms. Along with these the syllabus additionally includes also objectives referring to development of skills, relations, handling, attitude and standpoint along with various competences. On the basis of operational learning objectives of the analysed syllabi can be established that Home Guard has not been defined appropriately. The latest syllabi dating from 2008 do not include classical operational objectives, which in fact gives teachers more freedom in the choice of subjects and in the formation of objectives.

By means of operational learning objectives of the analysed syllabi one can conclude that the subject of Home Guard has not been defined in an appropriate manner. The 1992 syllabus does not mention Home Guard explicitly, solely collaborationist units are mentioned. This is a very narrow-minded view which is in disaccord with the latest research. Home Guard has been overlooked also in the 1996 and 1998 syllabi; however, they do mention fratricidal conflicts which could also include Home Guard. As stated above, the syllabus dating from 2008 does not include classical operational objectives, which in fact gives teachers more freedom in the choice of subjects and in the formation of objectives.

The 1992 syllabus does not mention post-war killings. The subject is mentioned in the 1996 syllabus, whereas the 1998 syllabus mentions solely the victory of the Liberation Front and its consequences, which in a manner could imply the confrontation with its opponents. When learning objectives for the lesson are formulated in the framework of given thematic sets according to the latest syllabus from 2008, the subjects of Home Guard and post-war killings can be discussed in compliance with the latest findings.

The analysis of textbooks indicates that up to 1996 Home Guard was treated in a distinctly negative connotation, whereas post-war killings failed to be discussed altogether, which somewhat changed in 1996. The subjects of Home Guard and post-war killings were treated quite differently in the analysed textbooks. One can establish that the first analysed textbook, which was in use until 1996, discussed the subject of Home Guard only to a low degree; post-war killings were not discussed at all. All other textbooks, starting with *Naša doba* which was published in 1996, include the discussed subjects to a various quantitative extent.

Concluding observations indicate that the subject of Home Guard is included in each analysed textbook and syllabus; the subject of post-war killings is not included/discussed in the 1984 textbook which was in use until 1996. Furthermore, one can observe that the subject of Home Guard is presented in a distinctly negative connotation merely in the textbook dating from 1984, which is not the case with others. We have come to the conclusion that in textbooks which were published after 1991 the subject of Home Guard is presented in compliance with the findings of experts, in an impartial and objective manner. The final finding refers to the type of textbooks; namely, it has been established that the analysed textbooks do not transcend the classification among semi-workbooks. Sensitive subjects lend themselves more easily to discussion by means of workbooks, which enables us to present various sources and more varied teaching methods to students.